

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Елисавета Мусакова

по конкурс за редовен доцент по 8.2 Изобразително изкуство – „Книга и печатна графика“, за нуждите на катедра „Книга, илюстрация, печатна графика“ в НХА

На конкурса, обявен в ДВ бр. 47 от 24.06.2022, се е явил един кандидат, д-р Капка Н. Кънева, главен асистент в същата катедра от 2014 г., а преди това, в периода 2009–2014 г. преподавател по „Илюстрация и оформление на книгата“ в специалност „Пресжурналистика и книгоиздаване“ към Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет. Академичната и образователна степен „доктор“ тя получава през 2008 г., а оттогава досега работи като художник за няколко престижни издателства в България и чужбина.

1. Документация по конкурса

Капка Кънева представя изискваните по ЗРАСРБ документи – наукометрична таблица, автобиография, списък с творческите изяви и публикации, както и хабилитационен труд „От хартия. Изобразителни възможности на пластичния хартиен обект в илюстрацията и дизайна на книги“, със съответното резюме, чието съдържание отразява точно основните позиции, защитени в труда. Проверката на наукометричната таблица показва, че критериите са покрити, при това част от тях имат показатели по-високи от изискваните, с което се удостоверява наличието на основното условие за участие в обявения конкурс за доцент.

2. Хабилитационен труд

Трудът е отпечатано през 2022 г. книжно издание (ISBN 978-619-188-813-9), което още от пръв поглед привлича с изисканото художествено оформяне на авторката. Изданието е малко необичаен продукт, защото, от една страна, в контекста на конкурса то не е теоретичен научен труд, а аргументирана защита на творби, при това от годините след добиване на докторската степен, както показват автобиографичната и библиографската справка. Изложението в авторефлексивен план може да се нарече откровено оповестяване на „тайна на занаята“. От друга страна, изданието не е в буквалния смисъл на думата книга за четене, не само защото поместените в началото данни го доближават до авторския каталог на художник, а и защото в увода самата авторка нарича книгата си „хабилитационен труд“ (с. 16). И в допълнение, липсата на

посочен тираж (която стана обичайна издателска практика) оставя отворен въпросът дали изданието е библиофилско или е предвидено за по-широко разпространение. Тази формална жанрова неопределеност по никакъв начин не намалява съдържателната ценност на книгата, а може би точно напротив, още повече че текстовете, извън свободно ползваната и напълно овладяна професионална терминология, имат литературни достойнства.

Структурата на книгата е подчинена на аспектите, в които се разгръща изкуството на книжния дизайн, илюстрацията и свободната книжна пластика, трите области, които очертават творческото кредо на Капка Кънева. Уводната част синтезира етапите на неговото осъществяване и още тук е изложен основният принцип, на който се основава творческият метод: разбирането за книгата като пространствен обект, откъдето следват стъпките, водещи към дигиталното преобразуване на пластиката в графична материя.

В плавната градация на темите първата глава е посветена на работния процес във всичките му технологически тънкости, от инструментариума за рязане, щанцоване, перфориране и т. н., до фотографирането при различни ъгли на осветление и последваща дигитална обработка на кадрите. Описанието на техниката дава сумата на изразните средства, с които авторката усъвършенства своя личен почерк. Процесът, след оформената първоначална идея, започва от скулптиране в хартия и листови материали, за да доведе до уникалния краен, плоско отпечатан, но пространствено въздействащ продукт. Разковничето се крие в осветяването при заснемането на „матрицата“, което художничката възприема като творчески жест, сравнен с оживяването, вдъхване на душа (с. 22). Играта с разнородни светлинни източници, с променящите се ъгъл и фокус на снимане, подложена след това на ред компютърни манипулации, които завършват моделирането на графичното изображение, поражда серии от „оригинали“, от които накрая, след прецизна преценка, се избира един. За запазването на пластичността на изходния образ, или матрицата, както я нарича авторката, играе роля и изборът на различни по състав и фактура хартии, които подсилват въздействието, но степента, в която характерът на материала е изявен, е контролирана в зависимост от желания ефект.

Така още в началото стават ясни методът и стилът, които категорично открояват произведенията на Капка Кънева, най-малкото на фона на българската илюстрация и книжен дизайн.

Припомняйки си ранните ѝ работи, в които плоската колажна техника или графичното оформяне в духа на китайската тушова живопис и калиграфия на поетичната антология „Бели облаци“¹, бяха сигнал за появата на млад художник с подчертана индивидуалност и висок естетически критерий, човек разбира какво концептуално развитие е претърпяла нейната работа в течение на годините.

Втора глава, „Хартиена пластика за корици на книги“, започва с кратък анализ на търсените взаимодействия между типографските и илюстративните елементи помежду им и по отношение на литературното съдържание. В подкрепа на изложените теоретически позиции, останала част е запълнена от репродукции на книжни корици, панорамно представящи художествените реализации. Заслужава да се отбележи отношението към функционирането на типографския знак, когато се използват моделирани букви: с тях художничката създава не просто визуална алтернатива в предаването на текст, а алтернативно изображение, осигуряващо семиотичните връзки с посланието на литературното произведение.

Трета глава засяга друга област на книжния дизайн и е концентрирана върху оформянето на образователната книжна поредица *El Árbol de los Clásicos* на испанското издателство Oxford University Press, която предлага на ученици в испанските гимназии адаптирана световна класика. Дизайнът е възложен на К. Кънева и издадените от 2014 г. насам 18 тома са подчинени на задължителното изискване за визуална еднотипност и отличимост на библиотечна поредица. Етапите в изпълнението са разгледани в пет раздела: история на проекта; предпоставки и цели; графичен дизайн; илюстративен материал; работен процес. Историята, предпоставките и целите задават рамката, в която трябва да изпъкне визията на поредицата: за да бъде направена достъпна за учениците, които все по-малко четат, класиката е разказана „както никога досега“ (с. 51), съпътствана от разнообразни метатекстове – вербален анализ, бележки под линия, други визуални приложения (освен корицата), исторически извори, социокултурни паралели, обвързани със съвременните интерактивни обучителни методи: дигитални уъркшопове, междуучилищни игри в мрежа и добавена реалност. Търсенето на най-адекватния визуален аналог на издателския замисъл довежда до еднозначно дефинирания минималистичен подход. Поредицата показва съчетание на въздържан, но много премерен като шрифт и композиране типографски елемент, с един-единствен пластичен образ, чийто хартиен характер е изявен от белия цвят на хартията,

¹ В превод и съставителство на Крум Ацев. В сроден маниер Капка Кънева изработва корицата на неговата посмъртно издадена стихосбирка „Това-онова“ (2016).

скулптурно открит на подбран цветен фон и чието моментално запомнящо се визуално решение се дължи на отчетливата, пластична външна форма и майсторски водената игра на светлината върху нея. След подробен анализ на дизайна на корицата, в четвъртия раздел К. Кънева обективно оценява своя резултат. Същественият момент е, че образното решение не е илюстративно, а е премислено обобщение, което не изключва ползването на образност, утвърдила се като символ на съответното литературно произведение. Такъв пример е черепът върху корицата на „Хамлет“, докато вятърните мелници, с които традиционно се асоциират подвизите на безумния хидалго Дон Кихот, са остроумно превърнати в анонимна човешка фигура с тяло на мелница, обърнала поглед към небето и с четири ръце на местата на крилата. Прочитът на този неочакван образ-знак надхвърля моралната поука, вложена от Сервантес в неговия възприеман като комичен персонаж и възвежда мисълта към битието на човека-мечтател. Алюзии към общочовешки нагласи и ценности всъщност прави и самият роман, откъдето идват многопластовите му тълкувания и респективно, неговата световна слава.

Последният раздел е особено интересен, тъй като разкрива творческата работилница чрез процеса на очистване, който води до постигане на максимална изразителност в означаването на съдържанието. Примерът с корицата на „Мадридския фенер“ показва етапите на изграждане на образа: от фотография на мадридски фенер, през неговата рисунка, до пластичните варианти, от които накрая се избира решаващият. Много показателни в същия аспект са отхвърлените многофигурни проекти за „Ласарильо от Тормес“, заменени от изображение на грозд.

Тази поредица е много важен свидетел за художествената стойност на направеното от К. Кънева: усет и умение да обобщава текстовото съдържание в единичен, емблематичен и символичен образ, който изненадва в своите отклонения от възможни тривиални модели. Такъв би бил портретът на автора за изданието на „Поучителни² новели“ от Мигел де Сервантес, но с поставената под лек ъгъл глава и сведения поглед, той добива психологическа дълбочина, която заедно с лаконичната стилизация на портретните черти и подчертания от обемната къдрава яка хартиен, облик, придава на образа изключителна притегателна сила. Сетивната реакция на зрителя е напълно различна от тази, която би предизвикал, например, един обичаен графичен портрет. Очевидно неслучайно изображението по такъв начин символ на

² Или назидателни.

испанската литература е вдъхновил неговото пренасяне в монументален стенопис върху мадридски калкан.

Книжната илюстрация заема петте части на четвърта глава. Анотацията изтъква съществената разлика между външното оформяне на книгата и нейното илюстриране. В книжната структура пластичните обекти изискват съобразяване с линейно протичащия сюжет, за което художникът развива серийно, а понякога и последователно във времето даден стилистичен подход „в генерирането на изображенията по отношение на цвета, в работа със светлината или в композицията“, сравнени от Капка Кънева с режисьорството (с. 67). Оттук идват и диаметрално различните художествени отговори спрямо изчистените типографски и илюстративни изображения, разнообразно балансирани върху кориците и придържащи се към умерена цветност.

Към книгите за малките деца К. Кънева подхожда и от позицията си на познавач на детската психология, ако съдим включително по нейната докторска дисертация върху съвременната пространствена детска книга. Освен пластичното третиране в линейно изчистен контур, който е постоянна характеристика на нейния стил, запазващ спецификата на рязаната хартия, тук се използват ярки цветове и многофигурни композиции, изпъстрени със забавни детайли. Както втората глава, така и тази е съпроводена от изобилие на илюстрации, които говорят сами за себе си и освен естетическата удоволствие предизвикват желанието да притежаваш всички тези книги.

Илюстрираните книги за възрастни включват само стихосбирки и заедно с детските книги свидетелстват за обмислена редукия на литературните жанрове до тези, в които художничката намира най-благодатното поле за своята творческа нагласа. И отново съдържанието отключва нови изразни възможности. В анотацията към съответния раздел Капка Кънева посочва задълбочаването в опита с черно-бяла фотография, все „по-агресивно“ подложена на компютърна обработка и по-нататъшна редакция в посока на подчертана графичност и дематериализиране на хартиените обекти. Алтернативните полупрозрачни материали, добавянето на рисунъчни елементи с хвърлени сенки в „Преди да ме е отнесъл дяволът“ на Стеван Тонтич са още един експеримент с възможностите на изразните средства. По нейните думи, получените по такива начини по-абстрактни визии са иносказателни, метафорични и кореспондират най-точно с поетическото съдържание. Стилът реагира на поетическото слово, на неговата свобода и асоциативност чрез значително усложнените и много деликатни

взаимодействия между матрицата и нейните сенчести отражения, за които допринасят много по-често използваните лентовидни и силно нарязани хартиени форми.

В същата глава е отделено внимание на един конкретен изобразителен жанр, портретът. Началото на неговото усвояване с пластичните качества на рязаната хартия е споменатият, силно стилизиран и обобщен портрет на Сервантес, но характерът на новото издание на Вазовата „Епопея на забравените“, поредицата „Детски шедьоври от велики писатели“ и проекта „Аз съм българка“³, в който К. Кънева участва с портрет на Елисавета Багряна, изискват обратното поведение – възможно най-точно физиономично и психологическо портретиране. Предизвикателството води и до не напълно удовлетворителни резултати, както художничката оценява трудността да се справи с портрета на Багряна.

Последният раздел на главата добавя още една, да я наречем условно напълно приложна, област на художествена изява и тя е филателната графика, където първото необходимо ограничение е малкият формат и където отново се налага единичният, но и еднозначен образ.

Петата глава обхваща областта, която К. Кънева, както тя посочва, заема най-малко място в творчеството ѝ – хартиената скулптура, обектите и релефите. Предвидени да бъдат показвани „на живо“, като самостоятелни произведения, те не са задължително обвързани с книжната проблематика (с. 103). Избраните инсталации са „Анатомия на любовта“ и „Орфей и Евридика“, а „Облак, сянка“ са релефи от картон. В илюстративната част са включени и релефите „Св. Георги“ и „Майка“, почиващи на най-познатите иконографски модели на светеца и Богородица с детето, но тях смятам по-скоро за опит във визуализирането на една нова тематична област, който не допринася нещо съществено към цялостното творчество.

Съвсем нова посока в прилагането на вече изпитаните средства показват обаче светлинните артинсталации, които К. Кънева определя като арткниги и говори за тях в раздела „Книжни пространства на сенките“ (с. 113). Промяната е зависима и от тематиката, тъй като за първи път тя е изведена от приказки и митове, авите те настройващи към друг вид прочит. Става дума за „инкорпорирани в книжен разтвор ажури, наподобяващи дантели от хартия“, но реално погледнато, връзката с книга е дотолкова, доколкото самата форма – лист, прегънат на две, има допирни точки с, да кажем, детските пространствени книги. Тези произведения са естествено продължение,

³ Текст на Петя Александрова.

но и надграждане върху овладените изразни възможности на обемната арткнига и оживените чрез светлини и хвърлени сенки пластични книжни матрици. Осветените с различни системи фигурни композиции изграждат театър на сенките, който обаче, както художничката посочва, е принципно различен от азиатските куклени театри на сенките. В нейните инсталации фокусът е пространството между ажурните повърхности, „светлинния сандвич“, както тя го нарича, където се осъществяват безкрайни паралелни визии от сенките и светлинните рисунки. Ажурните пластики създават омагьосващ образ с ефирна структура, в който книгата я има и я няма; ако е запазена външната форма на разтворено книжно тяло, с определена материалност, то е предоставено да бъде тотално проникнато от погледа и разкрито в дематериализираната си вътрешност. Там, вместо в поле за четене, зрителят е въведен в интерактивно поле, предоставящо му възможност сам да създава визии, играейки си със светлината и така да бъде възведен към идеята за четенето като действие, възбуждащо въображението. В излизането от плоскостта на отпечатаната илюстрация към инсталация, обитавана и преживявана в галерийна среда, Капка Кънева изцяло преформатира обекта книга, както и собственото си отношение към него, съзирайки в този процес – или експеримент – перспектива за бъдещите си проекти: „Да пристъпя извън побирация се в пространството между двете ми ръце свят на хартията“ (с. 115). Проследяването на нейното творчество доказва едно постоянно и целенасочено усъвършенстване, но тъкмо в този последен пункт съзирам и тенденция към засилваща се ефективност, която, надявам се, няма да надделее над аналитичното мислене и художествената мяра, които художничката така изтънчено е съчетавала досега.

3. Заключение

Книгата – или хабилитационният труд – „От хартия“, чието заглавие носи и изложбата от 2015 г., се чете като интригуващ разказ за преobraженията, на които Капка Кънева подлага хартията било за тяхното приложение в издателската сфера, било за функционирането им като изящно изкуство. Същевременно, самите реализации, подкрепени от описанията и доводите в анотациите, убедително доказват оригиналността на личния почерк, шлифован в постъпателно обогатяван творчески метод, почиващ преди всичко на отношението към книгата като пространствен обект. Оттам произтича и способът за оживяване на хартиената материя, в който светлината се използва като скулптурно средство. Тук само ще отбележа твърде краткото според мен теоретично изложение в уводната част, което в един макар и леко разширен дискурс би

показало по-точно в какъв контекст тя вписва своя творчески подход. Използването на фотография, компютърна обработка, интерактивност очертава принадлежността на творчеството на Капка Кънева към съвременното изкуство, в което дигиталните технологии заемат все по-голямо място. В същото време за въздействието на нейните произведения допринася във висша степен поддържаното динамично единство на материалността на хартията и майсторски манипулираното ѝ дигитално преображение. Благодарение на намерения от художничката начин да запази следата на първоначално триизмерния обект и така да преодолее ограничението на плоската печатарска техника в тиражираните издания, нейната книжна графика поражда двойна визуално-тактилна перцепция, а нея можем да приемем като качествено мерило за успеха на творческия продукт. Освен всичко останало, начинът, по който работи Капка Кънева, превръща към едно универсално човешко възприятие на сянката – двойника, който магически проявява душата на нещата в света.

От гледна точка на професионалните достойнства, те са налице не просто в таланта, но в овладяната, образна стилистика, съчетаваща по оригинален начин скулптурата и графиката и винаги гъвкаво реагираща на изходния литературен текст, на практическата или на чисто художествената цел. Според количествените измерения, броят на оформените книжни издания, на изложбите – индивидуални и общи и на получените награди, на проектите, на публикациите и участията във форуми, посветени на четеното и книжния дизайн, е респектиращ. В публичната активност на К. Кънева първо място заема преподавателската работа, но трябва да се добавят медийният отзвук за нейната работа, както и нейните медийни изяви. Всичко това недвусмислено я утвърждава като един от малцината водещи в своята област художници и като пълноценен преподавател, внесъл нов поглед към илюстрирането и книжния дизайн. Единственото заключение, което следва от показаното и доказаното е, че са налице всички основания гл. ас. Капка Кънева да заеме академичната длъжност редовен доцент по шифър 8.2. Изобразително изкуство – „Книга и печатна графика“ в Катедрата „Книга, илюстрация и печатна графика“ в НХА.

София, 9 май, 2023 г.

(Е. Мусакова)